

УДК 330.341.1

Бойко В. В.

Львівський національний аграрний університет

МЕХАНІЗМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті досліджено теоретично-прикладну суть інновацій. Визначено роль інноваційних проєктів у стимулюванні соціально-економічного розвитку сільських територій. Досліджено головні проблеми, що перешкоджають інноваційному розвитку сільських територій. Запропоновано заходи в межах державної економічної політики стосовно активізації інноваційного розвитку сільських територій.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, сільські території, державна економічна політика, інституціональне середовище.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси та недосконала аграрна реформа призвели не лише до занепаду вітчизняного сільського господарства, але й до загострення проблем, пов'язаних із розвитком сільських територій України, наслідки яких знаходяться як в економічній, так і соціальної площинах. На сьогодні розвиток сільських територій супроводжується такими негативними тенденціями, як: відсутність робочих місць; бідність сільського населення; занепад соціально-економічної, дорожньої, транспортної, телекомунікаційної та побутової інфраструктури; міграція сільського населення та погіршення людського капіталу; низький рівень прояву місцевих ініціатив; інертність сільських громад тощо. Подолання нестабільних тенденцій розвитку сільських територій потребує комплексного підходу до вирішення проблеми. Пріоритетним напрямком забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій є активізація їх інноваційного характеру розвитку, що потребує розробки відповідних механізмів у межах державної економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційного розвитку підприємницької діяльності, в тому числі й на сільських територіях, стали об'єктами досліджень багатьох учених. Теоретичну суть інновацій та їх роль в економічному розвитку було досліджено Й. Шумпетером [1]. Вплив інноваційно-технологічного розвитку аграрних підприємств у гарантуванні їх збалансованого розвитку та сільському зростанні досліджувала В. Якубів [2, с. 137-151]. Своєю чергою, І. Ахметов і Л. Костюк обґрунтовували необхідність побудови кластерів у гарантуванні інноваційного розвитку регіонів. Авторами досліджено активність інноваційної діяльності, побудовано організаційну структуру регіонального кластеру, визначено пріоритетні напрями інноваційної діяльності у регіонах [3, с. 183-188]. Характеристику ролі людського капіталу в забезпеченні інноваційного розвитку проводили у своєму дослідженні О. Кальмук [4]. Л. Рибіна вивчала проблему активізації стратегічних напрямів інноваційної діяльності в АПК, відповідно до особливостей галузі [5]. Теоретико-прикладні аспекти побудови інноваційної моделі технологічного розвитку на засадах реалізації інституційних змін, що формують інноваційну культуру на основі узгодження цінностей, норм і правил взаємодії суб'єктів, навичок спільної діяльності, досліджувалися О. Сфремовим [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність численних науково-практичних розробок у сфері забезпечення інноваційного розвитку, ще недостатньо розробленими залишаються механізми його активізації на сільських територіях, які б передбачили форму-

вання інтересів і стимулів для впровадження інновацій в сільській місцевості, реалізацію комплексу заходів на макро- та мікрорівні стосовно підтримки інноваційних проєктів, враховували менталітет сільських жителів.

Мета статті. У процесі виконання дослідження ставилося завдання ідентифікувати головні перешкоди на шляху впровадження інновацій в сільській місцевості та розробити комплекс пріоритетних заходів у межах державної економічної політики стосовно стимулювання інноваційного розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Роль інновацій у забезпеченні суспільно-економічного розвитку посилюється в умовах науково-технічного прогресу та зростання впливу людського чинника. Інновації є інструментом, що здатен забезпечити підтримку процесів розширеного відтворення та соціально-економічного розвитку, як в умовах жорстокої конкуренції, так і за обставин глибокої рецесії. Забезпечення підтримки механізмів і стимулів інноваційного розвитку сільських територій актуалізується в умовах необхідності забезпечення їх багатофункціонального розвитку, диверсифікації сільської економіки та формування резервів для подолання депресивного характеру розвитку сільської місцевості.

Інновації, з одного боку, характеризуються як діяльність, за результатами якої створюється новий продукт, а з іншого – водночас розвиваються та удосконалюються вже існуючі результати уречевленої праці людини. Теоретичне осмислення ролі інноваційної діяльності полягає у формуванні якісно нового типу мислення, знань і досвіду, що здатен продукувати нестандартні ідеї навіть в умовах підвищеної нестабільності економічного середовища. Практична роль інноваційного розвитку ґрунтується на формуванні резервів для підвищення рівня конкурентоспроможності сільських територій, зміцненні рівня їх економічної безпеки та покращення інвестиційної привабливості. Структурно-функціональні характеристики інновацій, з одного боку, вимагають поступального наукового та економічного розвитку, а з іншого – безпосередньо і є джерелом активізації науково-технічного прогресу.

Інноваційний розвиток сільських територій має бути націлений на активізацію несільськогосподарських видів діяльності. Суто аграрна спеціалізація сільських територій призводить не лише до зниження рівня доходів сільського населення, зумовлюючи погіршення його життя і навіть бідність, але й унеможливорює повноцінну реалізацію особистого потенціалу розвитку мешканців сіл. Соціально-економічна роль інноваційного розвитку сільських територій полягає в можливості формування синергетичного ефекту стосовно мо-

білізації ресурсів у напрямку забезпечення їх багатофункціонального розвитку, підвищення рівня зайнятості серед сільського населення, збільшення фінансових надходжень до місцевих бюджетів, покращення людського капіталу, розбудови інфраструктури тощо.

Представниками підприємницького середовища на сільських територіях переважно є суб'єкти малого і середнього бізнесу, впровадження інноваційних процесів в яких, з одного боку, можливе на засадах радикальної реструктуризації, а з іншого – обмежується порівняно невеликими масштабами і параметрами їх виробничо-господарської діяльності.

На сьогодні інноваційний характер розвитку сільських територій України ускладнюється такими проблемами:

1) ресурсною обмеженістю місцевих бюджетів і бюджетів суб'єктів господарювання сільської економіки, що стримує процеси реструктуризації діяльності останніх, їх техніко-технологічного переоснащення та розширене відтворення;

2) відносною ізоляцією представників сільської економіки, що характеризується низьким рівнем інтеграційних зв'язків із суб'єктами інституціонального середовища, що є наслідком як об'єктивних (віддаленість від міст, занедбана дорожня і телекомунікаційна інфраструктури та ін.), так і суб'єктивних чинників (відсутність внутрішніх стимулів, загроза втрати самостійності, відсутність розуміння керівників господарюючих суб'єктів щодо необхідності формування таких зв'язків тощо);

3) проблемами формування та розвитку людського капіталу в сільській місцевості, що посилюються в умовах урбанізації, міграційних процесів і нижчим рівнем освіченості сільських жителів порівняно з міськими;

4) невідповідністю рівня розвитку інституціонального середовища темпам розвитку бізнесу, який відповідав би сучасним вимогам та потребам суб'єктів господарювання, якісні послуги з підтримки та обслуговування бізнесу, покращення доступу до ресурсів та ринків представники бізнесу можуть отримати лише в обласному та районних центрах, в інших великих містах області, відсутні бізнес-інкубатори, центри підтримки бізнесу, території пріоритетного сприяння розвитку підприємництва;

5) фактичною відсутністю на сільських територіях сучасних об'єктів інноваційної інфраструктури, передусім технопарків, інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів, інноваційно-технологічних та інжинірингових фірм, сучасних об'єктів інформаційної системи, зокрема аналітичних і статистичних центрів, інформаційних баз і мереж, служб з підготовки і перепідготовки кадрів, венчурних компаній і фондів, а також організацій, спроможних надавати якісні експертні висновки для виробників та інвесторів, дієвих систем патентування, ліцензування і консалтингу, фахівців з питань охорони, захисту, оцінки і використання інтелектуальної власності, комерціалізації наукових результатів;

6) нерозвиненістю мережі суб'єктів надання інформаційних послуг у сільській місцевості, що не дозволяє забезпечити належний рівень консультативної підтримки, поліпшити соціально-психологічне та організаційно-професійне середовище підприємницької діяльності, забезпечити інформаційне забезпечення інноваційних процесів;

7) недостатнім рівнем розвитку горизонтально-вертикальних кооперативних систем, що перешко-

джає формуванню спільної матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання для активізації інноваційних процесів, консолідації та мобілізації ресурсів, підвищення рівня інвестиційної привабливості суб'єктів бізнесу на сільських територіях;

8) депресивним характером розвитку сільських територій України, що знижує рівень пріоритетності активізації інноваційних розробок, а фокусує увагу на забезпеченні підтримки процесів простого відтворення як регіональних економік, так і суб'єктів підприємницького середовища;

9) недосконалістю та непослідовністю державної економічної політики у сфері забезпечення підтримки інноваційної складової розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях, що є наслідком недоліків у програмуванні процесів стимулювання економічного розвитку та формуванні механізмів їх реалізації;

10) низьким рівнем інвестиційної привабливості сільських територій, що стримує процеси техніко-технологічного переоснащення суб'єктів підприємництва, перешкоджає розвитку інфраструктури на сільських територіях, формує галузеві дисбаланси та диспропорції між рівнем розвитку представників бізнесу в сільській та міській місцевостях.

Важливим аспектом є забезпечення узгодженості заходів активізації інноваційного розвитку сільських територій з метою забезпечення максимальної їх ефективності та мінімізації можливості виникнення протиріч і конфліктів між суб'єктами інституціонального обміну. Першочергово в межах державної економічної політики у напрямку стимулювання інноваційного розвитку сільських територій повинні бути реалізовані заходи:

– інституціонального характеру, націлені формування мережі суб'єктів інституціонального середовища шляхом приведення її у відповідність до вимог і потреб суб'єктів підприємництва, покращення інституційно-правового забезпечення розширення можливостей підприємств до реалізації інноваційних програм, посилення функціональної спроможності органів влади та місцевого самоврядування у формуванні сприятливого бізнес-середовища для активізації інноваційних процесів;

– покращення інфраструктурного забезпечення розвитку інноваційної діяльності в сільській місцевості на засадах подолання наявних диспропорцій між сільською місцевістю та містами, шляхом розбудови об'єктів соціально-економічної, дорожньої, обслуговуючої, телекомунікаційної інфраструктури, створення бізнес-інкубаторів, венчурних фондів, технологічних парків тощо;

– інвестиційного характеру, спрямовані на підвищення рівня інвестиційної привабливості сільської економіки, формування механізмів гарантування захисту прав та інтересів потенційного інвестора, розробки регламентуючих нормативно-правових актів співпраці та відповідальності інвестора та місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та сільських громад, мінімізації проведення можливих контрольних процедур;

– націлені на формування позитивних соціально-психологічних стимулів у представників суб'єктів підприємницької діяльності до впровадження інновацій, реалізації інноваційних проектів, активізації інноваційних ініціатив, формування сприятливого середовища для реструктуризації та перепроєктування діяльності господарюючих суб'єктів, мінімізацію потенційних конфліктів і протиріч, що можуть виникнути у процесі впровадження інновацій;

– науково-інформаційного характеру, що передбачають побудову механізмів формування науково-консультаційного забезпечення активізації інноваційного розвитку сільських територій на засадах налагодження співпраці суб'єктів бізнесу з науково-освітніми установами, інтеграції теоретичної і практичної підготовки кадрів для сільської економіки, популяризації активізації інноваційного характеру розвитку підприємницької діяльності через засоби ЗМІ, проведення конференцій, семінарів, симпозіумів, круглих столів, формування мережі інформаційно-консультаційної підтримки інноваційних проектів.

Забезпечення максимальної ефективності запропонованих заходів у межах державної економічної політики потребує зворотної підтримки реалізації організаційно-економічних кроків на рівні господарюючих суб'єктів сільської економіки, пріоритетними серед яких є:

1) раціоналізація інвестиційно-фінансової політики на засадах структуризації першочергових інтересів підприємств, ідентифікація чітких джерел і механізмів фінансування інноваційних проектів, рефінансування прибутку, залучення грошових коштів ззовні;

2) удосконалення системи стратегічно-тактичного бізнес-планування виробничо-господарської діяльності на засадах використання отриманих результатів оперативного моніторингу внутрішнього та зовнішнього характеру, структуризації ризиків і загроз економічного середовища підприємства;

3) раціоналізація ринкової політики, що передбачає постійний пошук трендових орієнтирів для підприємства, визначення кон'юнктури ринку, безперервного дослідження зміни тенденцій потреб і вподобань покупців, формування механізмів оперативного корегування співпраці суб'єктів господарювання з контрагентами;

4) оптимізація кадрової політики на засадах використання прозорих механізмів підбору кадрів, їх кар'єрного зростання, використання інструментів матеріального та нематеріального стимулювання праці, управління конфліктами та формування сприятливого морально-психологічного клімату в колективі;

5) побудова механізмів раціонального використання природно-ресурсного потенціалу на сільських територіях на засадах забезпечення сталого розвитку, впровадження ресурсно-ощадних та екологічно безпечних технологій, що дозволяють втримувати у гранично допустимих межах викиди шкідливих речовин, зберігати природні ландшафти у їх первинному вигляді тощо.

Висновки і пропозиції. Депресивний характер розвитку сільських територій України передбачає необхідність формування адекватних механізмів вирішення їх проблем. Пріоритетним напрямом у цьому аспекті є стимулювання їх інноваційної розвитку на засадах реалізації конкретних заходів. Теоретико-прикладний зміст інновацій полягає у їх здатності до активізації процесів економічного і технологічного розвитку, кількісні і якісні параметри якого є джерелом для формування резервів вирішення як господарських, так і соціальних проблем. Інновації спроможні продукувати якісно новий тип мислення, формувати нестандартні підходи до подолання перешкод, проектувати стратегічні параметри розвитку на перспективу на засадах лідерських позицій, визначення чіткої пріоритетності головних цілей і підвищення рівня конкурентоспроможності сільських територій.

Вибір конкретної форми реалізації інноваційного проекту залежить від сукупності чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру, врахування та структуризація яких забезпечує мінімізацію ризиків і підвищення ефективності конкретного проекту.

Серед ключових перешкод на шляху інноваційного розвитку сільських територій визначено ресурсні обмеження; недосконалість інституціонального середовища, що полягає й переважання ролі неформальних інститутів над формальними у процесі прийняття управлінських рішень; погіршення людського капіталу в сільській місцевості; несформованість комунікаційних зв'язків між суб'єктами інституціонального обміну; депресивний характер розвитку сільських територій.

Діагностика економічного середовища розвитку в сільській місцевості забезпечила можливість розробки комплексу заходів у межах державної економічної політики інституціонального (націлених на подолання диспропорцій інституціонального обміну), інфраструктурного (спрямованих на активізацію розбудови об'єктів соціально-економічної, побутової, дорожньої та комунікаційної інфраструктури, інвестиційного (покликаних на формування механізмів залучення коштів приватних вітчизняних і зарубіжних інвесторів у сільську економіку), соціально-психологічного (спрямованих на формування психологічних стимулів активізації інноваційних ініціатив серед представників суб'єктів бізнесу та сільського населення) та науково-інформаційного (націлених на інформаційну підтримку ведення підприємницької діяльності на інноваційній основі) характеру щодо стимулювання розвитку інноваційних процесів. Максимізація рівня ефективності цих заходів повинна забезпечуватися відповідною організаційно-економічною підтримкою на мікрорівні шляхом раціоналізації інвестиційно-фінансової, ринкової та кадрової політики, покращення системи бізнес-планування, технологічного переоснащення суб'єктів господарювання.

Стимулювання інноваційної розвитку сільських територій забезпечить підтримку процесів вирішення не лише суто економічних (підвищення ефективності господарювання підприємств, їх техніко-технологічне переоснащення, диверсифікацію ризиків, розширення ринків збуту продукції, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств і сільських територій, покращення інвестиційної привабливості останніх, зростання внутрішнього споживчого попиту тощо), але й соціальних (підвищення рівня добробуту сільських жителів, створення нових робочих місць, розвиток об'єктів соціально-економічної інфраструктури, активізацію місцевих ініціатив, покращення людського капіталу в сільській місцевості, зниження темпів міграції та ін.) проблем.

Запропоновані заходи у напрямку стимулювання інноваційного розвитку можуть бути використані місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування у процесі розробки регіональних програм соціально-економічного розвитку сільських територій, розробки механізмів реалізації інвестиційної політики, активізації розвитку підприємництва в сільській місцевості, а також безпосередньо суб'єктами господарювання сільської економіки у ході раціоналізації внутрішніх і зовнішніх виробничо-господарських процесів на засадах їх інноваційного розвитку.

Список літератури:

1. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку / Й. Шумпетер. – Москва : Прогресс. – 1982. – 454 с.
2. Якубів В. М. Збалансований розвиток аграрних підприємств у сільському зростанні : монографія / В. М. Якубів. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – 320 с.
3. Ахметов І. Роль кластерів у розвитку інноваційного потенціалу регіонів України / І. Ахметов, Л. Костюк // Наука й економіка. – 2008. – № 3(11). – С. 183-188.
4. Кальмук О. Людський капітал як чинник інноваційного розвитку суспільства / О. Кальмук // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – Маріуполь : ПДТУ. – 2011. – Т. 2. – С. 303-306.
5. Рибіна Л. Теоретичні аспекти інноваційної діяльності та її особливості у сфері АПК / Л. Рибіна // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – Черкаси. – 2008. – Вип. 2(4). – С. 13-21.
6. Єфремов О. Теоретичні засади управління інноваційним технологічним розвитком підприємства / О. Єфремов // Вісник Східноєвропейського університету ім. В. Даля. – 2011. – № 8(162). – С. 76-81.

Бойко В. В.

Львівський національний аграрний університет

МЕХАНИЗМИ АКТИВИЗАЦІИ ІННОВАЦІОННОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Резюме

В статье исследована теоретико-прикладная сущность инноваций. Определена роль инновационных проектов в стимулировании социально-экономического развития сельских территорий. Исследованы главные проблемы, препятствующие инновационному развитию сельских территорий. Предложены мероприятия в рамках государственной экономической политики относительно активизации инновационного развития сельских территорий.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, сельские территории, государственная экономическая политика, институциональная среда.

Boyko V. V.

Lviv National Agrarian University

THE MECHANISM OF ACTIVATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Summary

In the article the theoretical and practical essence of innovations is investigated. The role of innovative projects in promoting social and economic development of rural areas is defined. The main problems, which hinder innovative development of rural areas, are explored. The measures within state and economic policy regarding to activization of innovative development of rural areas are proposed.

Key words: innovations, innovative development, rural areas, the state economic policy, institutional environment.

УДК 332.146.2: 336.143

Борейко В. І.

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено теоретичні питання забезпечення оптимальних фінансових взаємовідносин між органами центральної влади країни та її регіонами. Проведено аналіз розподілу доходної та видаткової частини Зведеного бюджету України між державним бюджетом та бюджетами органів місцевого самоврядування. Запропоновано заходи з розширення фінансової самостійності регіонів, які дозволять стимулювати ініціативу місцевих органів влади та сприятимуть економічному розвитку територій та країни в цілому.

Ключові слова: регіони, місцеві органи влади, державний та місцеві бюджети, фінансова самостійність, податкові надходження.

Постановка проблеми. Нестабільна соціальна та економічна ситуація в Україні в останні місяці знову загострила питання необхідності забезпечення фінансової самостійності регіонів країни. Зазначена проблема не є новою, оскільки і в попередні десятиліття багато відомих вчених обґрунтовували, що держава тільки тоді буде самодостатньою і багатогою, коли багатими будуть її регіони. Їх обґрунтування спиралося на висновки, що розширення фінансової, а значить і організаційної самостійності територіальних громад дозволить

активізувати місцеве населення та залучити до вироблення та прийняття оптимальних економічних та соціальних рішень широке коло місцевої владної еліти та простих громадян, які більш ознайомлені з місцевими проблемами, ніж високопосадовці центральних органів влади.

Однак практично протягом всього періоду незалежності української держави частка податкових надходжень, які поступали до державного бюджету, постійно зростала, тоді як місцевих бюджетів зменшувалася. Зазначене спричинилося до погли-